

Ν. Κουράκης, Εγκληματολογικοί ορίζοντες, Α': Θεωρία και Πρακτική της ποινικής καταστολής, Αθήνα, Σάκκουλας 1991, σ. 1-264.

Αντώνη Δ. Μαγγανά

Πριν προχωρήσω σε μία πιο εκτεταμένη ανάλυση του υπό κρίσιν βιβλίου θάθελα να κάμω μία πρώτη διαπίστωση η οποία αφορά τα θετικά σημεία του. Για πρώτη φορά αντιμετώπισα την ακόλουθη δυσκολία όσον αφορά τη βιβλιοκρισία/βιβλιοπαρουσίασή μου. Δεν είναι εύκολο να παρουσιάσεις ένα έργο που είναι γραμμένο με εύληπτο, σαφή, απλό και περιεκτικό τρόπο. Κατ'αρχάς αυτά φαίνονται σαν ιδιότητες που κάθε συγγραφέας θάπρεπε να επιδιώκει για τα κείμενά του. Όμως αναρωτιέται κανείς, ένα τέτοιο κείμενο χρειάζεται μία βιβλιοπαρουσίαση, αφού το ίδιο σε πολλά σημεία αποτελεί μία συνοπτική αλλά πλήρη παρουσίαση των θεμάτων. Ο Ν. Κουράκης μας είχε ήδη συνηθίσει σε μία τέτοιου είδους γραφή¹. Επομένως και αυτή η συλλογή 13 μελετών και 8 βιβλιοκρισιών του δεν μας εκπλήσσει όσον αφορά το ενδιαφέρον και την επικαιρότητα των θεμάτων καθώς και την ποιότητα του περιεχομένου και της γραφής.

Πιστεύω ότι θα αποδίδαμε την πραγματικότητα αν λέγαμε ότι η κεντρική ιδέα που ώθησε το συγγραφέα στη συλλογή αυτών των κειμένων, βρίσκεται στη σελ. 169.

"(Νομίζω(...)) ότι οι διαφορές που χωρίζουν την παραδοσιακή από την νεωτεριστική εγκληματολογία δεν είναι αγεφύρωτες και ότι μπορούν να αρθούν με διαλεκτικό τρόπο, εφόσον τεθεί ως βάση αυτής της συνθετικής κατευθύνσεως η έννοια της πλουραλιστικής συναίνεσεως. Ίσως μάλιστα μέσα στο πλαίσιο μιάς τέτοιας "συνθετικής εγκληματολογίας" θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί η ανανέωση της εγκληματολογικής επιστήμης και η ουσιαστικότερη, έτσι, συμβολή της στην ανάπτυξη ενός ορθολογικού και ανθρωπιστικού ποινικού δικαίου". (Η υπογράμμιση είναι δική μας).

Αυτό το πνεύμα διαπνέει το περιεχόμενο των κειμένων που παρά τις διαφορές στη θεματολογία και το χρόνο δημοσίευσής των (1985-1991) έχουν ως κοινό παρανομαστή την κριτική αποτίμηση των ποινικών μέσων και μεθόδων που συντελούν ή τουλάχιστον αποβλέπουν στον περιορισμό της εγκληματικότητας. Αναζητούνται ακόμη προσφορότερες μορφές ποινικής καταστολής με κύριο γνώμονα τον ορθολογισμό, την αποτελεσματικότητα και τον ανθρωπισμό.

Το πρώτο κείμενο που φέρει τον τίτλο "φυλακή και βία: βίοι παράλληλοι", αφορά τη στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις δύο αυτές πραγματικότητες. Επιχειρείται μία ανάλυση της μικροκοινωνίας των κρατουμένων όπου παρουσιάζονται οι διάφοροι τύποι που δημιουργούνται στην φυλακή με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Η μικροκοινωνία των κρατουμένων συνυπάρχει με εκείνη των "κρατούντων". Και οι δύο συνεργάζονται αναγκαστικά, αλληλεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται.

Σχετικά με τον υποπολιτισμό της φυλακής το ερώτημα που τίθεται είναι αν προϋπάρχει και μεταφέρεται με τον κρατούμενο στη φυλακή (θεω-

ρία του “μεταφερόμενου υποπολιτισμού”) ή αν δημιουργείται εκεί εκ των υστέρων (θεωρία του “ενδογενούς υποπολιτισμού”).

Ο συγγραφέας δεν θεωρεί ικανοποιητική καμία από τις δύο θεωρίες ούτε και μιά “μικτή θεωρία” διότι παραγνωρίζεται το στοιχείο της συνεχούς μετεξέλιξης και αλληλεπίδρασης μεταξύ “κρατούντων” και κρατουμένων. Κατ’ εκείνον η θεωρία της αλληλεπίδρασης φαίνεται να καλύπτει αυτήν την πλευρά. Πρώτον από την άποψη της υποκειμενικής (φαινομενολογικής) εκτίμησης και σημασιοδότησης των καταστάσεων εκ μέρους των κρατουμένων και του φυλακτικού προσωπικού. Δεύτερον από την άποψη της συνεχούς ρευστότητας του κοινωνικού γίνεσθαι. Παρ’ όλα αυτά πολύ λίγες έρευνες εφαρμόζουν τη θεωρία της αλληλεπίδρασης στο σωφρονιστικό τομέα.

Η ίδια η έννοια εξάλλου του “υποπολιτισμού της φυλακής” έχει αρχίσει από τα μέσα της δεκαετίας του ‘60 να μεταλλάσσεται ως προς το αρχικό της περιεχόμενο και ν’ αποκτά καινούργιες διαστάσεις υπό την επίδραση δύο εξελίξεων.

1) Του μεγαλύτερου σεβασμού των δικαιωμάτων των κρατουμένων (κυρίως στις ΗΠΑ μέσω των δικαστικών ελέγχων που βασίζονται στο Σύμφωνο). Ως συνέπεια ο “υποπολιτισμός των φυλακών” τείνει να πάρει ένα λιγότερο αντιδραστικό περιεχόμενο.

2) Οι χώροι διαμονής των κρατουμένων και ο τρόπος απασχόλησής τους στους χώρους κράτησης εμφανίζονται ν’ αποκτούν σταδιακά ένα νέο, ανθρωπινότερο χαρακτήρα, δημιουργώντας μιά νέα δυναμική στις σχέσεις “κρατούντων” - κρατουμένων.

Είναι σαφές εξάλλου ότι στα ιδρύματα αναμορφωτικού προσανατολισμού οι κρατούμενοι διατηρούν μικρότερη συνοχή μεταξύ τους και ο “υποπολιτισμός” είναι μικρότερης σημασίας. Όμως τα ιδρύματα αυτά είναι πολυδάπανα. Τελευταία, η προσοχή έχει στραφεί προς τη δημιουργία μικρών σωφρονιστικών “κοινοβίων” ή “χωριών”.

Μέσα στη φυλακή υπάρχουν η ατομική και η ομαδική βία. Η δεύτερη διαφοροποιείται από την ατομική διότι υπόκειται στις επιδράσεις της λεγόμενης ψυχολογίας του πλήθους και στρέφεται κατά του προσωπικού και των εγκαταστάσεων της φυλακής.

Η ατομική βία είναι δύο ειδών: η προγραμματική (όταν γίνεται με κάποιο στόχο) και η δηλωτική (όταν γίνεται άσκοπα). Οι παράγοντες που παίζουν ρόλο στη δημιουργία της ατομικής βίας είναι η λειτουργική αποδιοργάνωση της φυλακής και η δρακόντεια επιβολή μέτρων πειθαρχίας και περιορισμών. Τις περισσότερες φορές όμως ρόλο πυροδότησης της βίας παίζει ο παράγοντας των ναρκωτικών.

Όσον αφορά τους παράγοντες που ευνοούν την ομαδική βία είναι εκείνοι που αφορούν:

α) Την κατάσταση των κρατουμένων.

Εδώ παίζουν ρόλο δύο ειδών παράγοντες, οι ιδρυματικοί και οι ατομικοί. Στους πρώτους σημασία έχει η στενότητα του διαθέσιμου χώρου. Ο

συγγραφέας κάνει μία ενδιαφέρουσα διαπίστωση που είχαμε κάμει και εμείς όταν πρωτοεπισκεφθήκαμε μια φυλακή του Καναδά. Ο υπερπληθυσμός σαν αιτία της ομαδικής βίας παίζει δευτερεύοντα ρόλο. Οι κρατούμενοι προτιμούν να νιώθουν περισσότεροι μαζί στον ίδιο χώρο παρά απομονωμένοι, αρκεί πάντως να έχουν συγχρόνως τη δυνατότητα μιάς ιδιωτικής ζωής και του συνδεόμενου με αυτήν χώρου, όταν αισθανθούν την σχετική ανάγκη.

Το είδος της φυλακής καθώς και η έκταση απασχόλησης των κρατουμένων μέσα σ' αυτήν αποτελούν δύο ακόμη ιδρυματικούς παράγοντες. Σε ιδρύματα αναμορφωτικού τύπου υπάρχει μεταλύτερο πνεύμα συνεργασίας.

Όσον αφορά τους ατομικούς παράγοντες πρόκειται για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις επιμέρους ιδιότητες των κρατουμένων. Η ηλικία παίζει ένα σημαντικό ρόλο.

β) Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που ευνοεί τη δημιουργία ομαδικής βίας είναι η διοικητική δυσλειτουργία που αφορά τις σχέσεις προσωπικού με κρατούμενους. Η λέξη κλειδί εδώ είναι η επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους. Ταυτόχρονα όμως είναι αναγκαία μία ψύχραιμη και σταθερή αντιμετώπιση των κρατουμένων ιδίως εκείνων που απειθαρχούν. Η δυσλειτουργία μπορεί να οφείλεται επίσης σε μία υπολειτουργία ή αποδιοργάνωση του διοικητικού μηχανισμού (κακή ή ελλιπής στελέχωση της υπηρεσίας).

γ) Ο τύπος εξάλλου παίζει συχνά ένα ρόλο ρυθμιστικό στην έκλυση ή και συντήρηση εξεγέρσεων στις φυλακές αφού με την τυχόν εκτεταμένη δημοσιότητα που θα δώσει ενδέχεται να συντελέσει αφενός στον πολλαπλασιασμό τους και αφετέρου στην ιδεολογική τους νομιμοποίηση απέναντι στην κοινή γνώμη. Ο συγγραφέας πιστεύει ότι η παρουσίαση των προβλημάτων των κρατουμένων από τα ΜΜΕ είναι ως ένα βαθμό επιβεβλημένη υπό την προϋπόθεση ότι η παρουσίαση δεν έχει μεροληπτικό και ενισχυτικό για την εξέγερση χαρακτήρα.

Ποιά είναι τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την αποφυγή της ομαδικής βίας στις φυλακές; Ο Ν. Κουράκης συνοψίζει τα μέτρα αυτά σε μία λέξη: "ομαλότητα", πράγμα που σημαίνει τη δημιουργία στις φυλακές συνθηκών με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιότητα προς εκείνες της "φυσιολογικής" κοινωνικής ζωής. Μόνον έτσι μπορεί να εξασφαλισθεί η απρόσκοπτη μετάβαση του κρατουμένου από τη φυλακή προς την ελευθερία.

Στην επόμενη μελέτη προτείνεται ένα νέο ενδιαφέρον εναλλακτικό μέτρο της ποινής. Πρόκειται για ερειπωμένα χωριά της ελληνικής υπαίθρου όπου οι κρατούμενοι θα αγοράζουν ή μισθώνουν σπίτια απαλλοτριωμένα από το δημόσιο που θα έχουν επισκευάσει οι ίδιοι. Θα μπορούν να διαμένουν με την οικογένειά τους. Τα χωριά αυτά θα αυτοδιοικούνται και δεν θα είναι απαραίτητο να περιβάλλονται με συρματοπλέγματα. Θα στελεχώνονται από γιατρούς, και όποιες άλλες υπηρεσίες είναι απαραίτητες.

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι χωρίς η ποινή να χάνει τον χαρακτήρα της ως επιβαλλομένου “κακού” είναι όμως παράλληλα σε θέση, με την προτεινόμενη μορφή της, να επενεργήσει θετικά στην προσωπικότητα του εγκληματία και να του αναπτύξει το συναίσθημα της ευθύνης απέναντι στο κοινωνικό σύνολο.

Ακολουθεί η μελέτη για το δίκαιο των ανηλίκων και τα δικαιώματα του ανθρώπου όπου βλέπουμε ότι όσον αφορά τους ανηλίκους το “τιμωρητικό πρότυπο” αντικαταστάθηκε σταδιακά από το “προνοιακό πρότυπο”, το οποίο όμως λειτουργεί με πολλά προβλήματα στην πράξη. Έτσι τα τελευταία χρόνια διαγράφονται, στις νομοθεσίες των περισσότερων χωρών της Ευρώπης και στη Β. Αμερική, τάσεις εγκατάλειψης του “προνοιακού προτύπου” και αντικατάστασής του από ένα σύστημα που θα κατοχυρώνει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και του κρατουμένου (“δικαιϊκό πρότυπο”).

Κύριος άξονας των νέων τάσεων στο θέμα των ανηλίκων παραβατών είναι, για μεν τις ελαφρότερες ή μέσης σημασίας παραβάσεις η εφαρμογή προγραμμάτων αρωγής, για δε τις σοβαρές περιπτώσεις ο περιορισμός της ελεύθερης διαβίωσής του για ωρισμένο χρονικό διάστημα.

Στο πλαίσιο των νέων αυτών τάσεων ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην εξασφάλιση ωρισμένων βασικών δικονομικών δικαιωμάτων του ανηλίκου κατηγορουμένου (τεκμήριο αθωότητας, παρουσία συνηγόρου). Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται ένας συγκερασμός “προνοιακού” και “δικαιϊκού” προτύπου πράγμα που αποτυπώνεται σε διάφορα διεθνή κείμενα (“Ελάχιστοι κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης στους Νέους” του ΟΗΕ, Σύσταση υπ’αρ. (87) 20 του 1987 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης).

Η τέταρτη μελέτη αφορά το σύγχρονο πολιτισμό και την ανομία των νέων. Το ερώτημα που τίθεται είναι αν η ανομική συμπεριφορά είναι ένα κοινό γνώρισμα όλων των σύγχρονων νέων. Μία τέτοια γενίκευση δεν μπορεί να γίνει. Περισσότερο αποδεκτή είναι η άποψη ότι στους νέους ευνοείται, ιδιαίτερα σήμερα, η ανάπτυξη μιάς ροπής προς την ανομία. Η τάση αυτή γίνεται ευκολότερα αντιληπτή μέσα από τις γενικότερες αντιλήψεις των νέων. Σήμερα μετά τις ριζοσπαστικές διεκδικήσεις της δεκαετίας του ‘70 έχουν επικρατήσει το ιδεολογικό αδιέξοδο, η προσαρμογή στους καθιερωμένους τύπους ζωής και ο καταναλωτισμός. Πλήξη και μοναξιά είναι τα θέματα που απασχολούν πειστικά τους σημερινούς νέους.

Οι παράγοντες αυτοί αιτίες της ανομικής συμπεριφοράς βρίσκονται τα τελευταία χρόνια σε ποσοτική έξαρση και ποιοτική καθίζηση (αύξηση στο διπλάσιο της ποινικής μεταχείρισης ανηλίκων μεταξύ 1961-1981) καθόσον μιά κοινωνία ευμάρειας και καταναλωτισμού, όπως οι σημερινές, οδηγεί σε κατάργηση της πνευματικής διαστάσεως του ανθρώπου και εκτρέφει τη δυσάρεσκεια της νεολαίας. Το ψυχικό κενό που δημιουργή-

θηκε στους νέους οφείλεται μεταξύ άλλων στη σύγχρονη δυσλειτουργία της οικογένειας του σχολείου και της εργασίας.

Ποιά πρέπει να είναι η αντιμετώπιση του προβλήματος; Όχι ασφαλώς η χρήση βίαιων κατασταλτικών μέτρων αλλά μία πολιτική πρωτίστως προληπτική να στοχεύει στην εκρίζωση των αιτιών ή τουλάχιστον στη διοχέτευση της επιθετικότητας προς την κατεύθυνση μίας δημιουργικής αλλαγής χωρίς βίαια μέσα.

Στο επόμενο άρθρο ο συγγραφέας ασχολείται με το επίκαιρο θέμα κατά πόσον είναι εφικτή σήμερα μία "αποκλιμάκωση" της ποινικής καταστολής όταν βλέπουμε καθημερινά το κράτος να επιλέγει τον ποινικό μηχανισμό για να ρυθμίσει θέματα που δεν έχουν καμία σχέση με το "ποινικό αδίκημα". Αυτή η διόγκωση του ποινικού δικαίου έχει, κατά το Ν. Κουράκη, σοβαρότατες αρνητικές επιδράσεις. Οφείλεται δε κυρίως στη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων χρόνων καθώς και στην επέκταση ολοένα και περισσότερο του Κράτους-πρόνοιας. Υπάρχει λοιπόν διεθνώς μία επείγουσα ανάγκη αποκλιμάκωσης της ποινικής καταστολής. Για να πραγματοποιηθεί όμως αυτό χρειάζεται να προσδιορισθούν τα κριτήρια (απεγκληματοποίησης τα οποία μπορούν να συνοψισθούν στην εξισορρόπηση των αναγκών προστασίας της έννομης τάξης αφενός και στην απαίτηση σεβασμού του προσώπου αφετέρου.

Στο έργο αυτό θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν εξάλλου:

α) ο βαθμός ανομίας της προβληματικής συμπεριφοράς (είδος προσβαλλομένης αξίας, ένταση της προσβολής).

β) ο δοκιμαστικός προσδιορισμός μίας ποινικής κύρωσης για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Ο συγγραφέας τονίζει τέλος ότι ο έλληνας νομοθέτης θάπρεπε να χρησιμοποιήσει ευρύτερα τις εναλλακτικές ποινές και τις κατά παρέκκλισιν διαδικασίες, δηλαδή διεκπεραίωση μίας υπόθεσης και διευθέτησή της χωρίς κατάγνωση της ενοχής ή καταδίκης του δράστη.

Ακολουθούν δύο μελέτες που άπτονται θεμάτων με φιλοσοφικές και κοινωνιολογικές προεκτάσεις. Στην πρώτη "Ποινικό δίκαιο και ουτοπία", αφού ξεκινήσει ο συγγραφέας με την υπόθεση ότι ουτοπία και ποινικό δίκαιο δεν συμβιβάζονται, καταλήγει, μετά από την ανάλυση των θέσεων συγγραφέων όπως ο Πλάτων, ο Μορίς και ο Campanella, στο συμπέρασμα ότι τελικά το ποινικό δίκαιο δεν είναι ασυμβίβαστο με την έννοια όμως της σχετικής και όχι της απόλυτης ουτοπίας. Το ποινικό δίκαιο δεν πρόκειται να εξαφανισθεί όπως διδάσκουν οι καταργητικές θεωρίες. Χρειάζεται όμως μία δημιουργικότερη ορθολογική οργάνωση.

Στη δεύτερη μελέτη "Το πρόβλημα της ποινικής καταστολής στο έργο του Μισέλ Φουκώ", τα προβλήματα που απασχόλησαν τον Φουκώ συνοψίζονται σ' ένα ερώτημα: Πώς και με ποιές διεργασίες δημιουργήθηκαν οι δυνατότητες για να καταστεί ο άνθρωπος των δυτικών κοινωνιών υποκει-

μενο εξουσίας και αντι-κείμενο γνώσης. Στο έργο του αντιμάχεται τη “σφαιρική” καθολική και υπερχρονική θεώρηση των πραγμάτων, τη συνεχή λογική αναζήτηση της ουσίας και αντίθετα ευαγγελίζεται τη μοναδικότητα των όσων συμβαίνουν στον κόσμο. Ειδικότερα η ανάλυση του Φουκώ για την εξάπλωση της πειθαρχικής εξουσίας αλλά και για τη σπέρση του θεσμού της φυλακής αποτελεί μία από τις καλύτερες του είδους.

Όμως τελικά άφησε πίσω του ένα έργο “κόλουρο” αιχμάλωτος της μεθοδολογίας του που του επιβάλλει απλώς ν’ ανατέμνει γύρω γύρω από το απόστημα χωρίς να το σπάει. Η ανάλυσή του γίνεται τελικά τόσο καταλυτική και αρνητική ώστε να οδηγεί στο αδιέξοδο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μία από τις λίγες περιπτώσεις όπου θέλησε να πάρει θέση για το πώς πρέπει να απονέμεται η ποινική δικαιοσύνη, άφησε το θέμα ανοικτό.

Η επόμενη μελέτη: “Οι σύγχρονες προοπτικές της εγκληματολογίας” είναι σημαντική υπό την έννοια ότι αφού αντιπαραβάλλει ο συγγραφέας την “παραδοσιακή” με τη “νεωτερικιστική” εγκληματολογία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, παρά τις διαφορές μεταξύ τους που φαίνονται αγεφύρωτες, υπάρχουν πολλά κοινά σημεία επαφής. Θα ήταν επομένως χρήσιμο να επιτευχθεί μιά εναρμόνιση των μεταξύ τους αντιθέσεων προς την κατεύθυνση μιάς “συνθετικής” εγκληματολογίας. Κοινός παρανομαστής όλων αυτών των τάσεων είναι ο ποινικός νόμος ο οποίος έχει μιά εξισοροποιητική λειτουργία ως απόρροια κάποιου σιωπηρά θεσπισμένου κοινωνικού συμβολαίου. Επομένως μπορεί σήμερα στις βιομηχανικές κοινωνίες να μην υπάρχει καθολική συναίνεση για τις προστατευτέες κοινωνικές αξίες, υπάρχει όμως πλουραλιστική συναίνεση με την έννοια της αμοιβαιότητας στη διαδικασία αποδοχής αυτών των αξιών. Η “συνθετική” εγκληματολογία που προτείνει ο Ν. Κουράκης μπορεί να είναι μιά λύση για την ανανέωση της εγκληματολογικής επιστήμης.

Η μελέτη που ακολουθεί αφορά το “έγκλημα” της αλητείας σύμφωνα με το άρθρο 408. Ποιν.Κ. Η διάταξη αυτή παρά το ότι εφαρμόζεται αρκετά συχνά (48 κατάδικοι κρατούμενοι για επαιτεία και αλητεία μέσα στο 1982) δεν έχει τύχει της απαραίτητης προσοχής. Ποιά αντεγκληματική πολιτική μπορεί να κρύβεται πίσω από το άρθρο αυτό; Ίσως μιά προσπάθεια προφύλαξης από το έγκλημα και μιά προληπτική κοινωνική άμυνα από επικίνδυνα στοιχεία. Ποιά είναι όμως η θέση μιάς τέτοιας διάταξης σε ένα σύγχρονο σύστημα ποινικού δικαίου; Κατ’ αρχάς το αδίκημα της αλητείας δεν έγκειται σε μιά πράξη αλλά τιμωρείται ένας τρόπος ζωής. Εξάλλου υπάρχουν επιφυλάξεις ως προς το εάν έχει πράγματι “επικίνδυνο” και “εγκληματογόνο” χαρακτήρα. Τέλος επιφυλάξεις υπάρχουν και ως προς τη νομική βασιμότητα της διάταξης αυτής. Υπάρχει έντονη αοριστία ως προς τις πραγματικές της προϋποθέσεις και αντίκειται ευθέως

στη συνταγματική αρχή "nullum crimen sine lege certa". Μπορεί επομένως να αποτελέσει εργαλείο αυθαιρεσίας στα χέρια των δικτυικών αρχών.

Ο συγγραφέας αναρωτιέται πως μετά από τόσες ελλείψεις και αστοχήματα, η διάταξη αυτή εξακολουθεί να υπάρχει. Θάπρεπε να καταργηθεί και να αντικατασταθεί με ένα ευρύτερο πλέγμα εξωποινικών μέτρων αρωγής.

Στη συνέχεια υπάρχει το άρθρο που αφορά το λεπτό θέμα της σύγχρονης τρομοκρατίας. Το πρόβλημα αυτό το θεωρεί κατ' εξοχήν πολιτικό. Υπάρχει εξωτερική και εσωτερική τρομοκρατία και μπορούν να προσλάβουν εκ διαμέτρου αντίθετο περιεχόμενο ανάλογα με τις εκάστοτε κατευθύνσεις της πολιτικής εξουσίας και την οπτική γωνία της κάθε ενδιαφερόμενης κοινωνικής ομάδας. Η εσωτερική τρομοκρατία εκλαμβάνεται κατά περίπτωση είτε σαν βία-καρπός κοινωνικών δομών είτε σαν βία από την πλευρά του κράτους απέναντι στους αμφισβητίες.

Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν η τρομοκρατία μπορεί να αντιμετωπισθεί ως πολιτικό έγκλημα με ευνοϊκότερη μεταχείριση. Η πρώτη αντίδραση είναι αρνητική. Μετά όμως μιά πιό επισταμένη διερεύνηση των εννοιών "τρομοκρατία" και "πολιτικό έγκλημα" καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι δεν μπορούμε κατ' αρχήν να αποκλείσουμε το χαρακτηρισμό της τρομοκρατίας ως πολιτικού εγκλήματος.

Όσον αφορά το τελευταίο θα πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να προστεθούν στον ορισμό που δίνει η νομολογία:

- Ο δράστης θα πρέπει να ελαύνεται στις βίαιες ενέργειές του από "αίτια μη ταπεινά".

- Ο δράστης θα πρέπει να χρησιμοποιεί μέσα που να φανερώνουν ότι ο αγώνας του γίνεται πράγματι για το καλό της κοινωνίας και όχι από εχθρότητα προς αυτήν.

- Η δράση του υπαίτιου θα πρέπει να γίνεται "υπέρ της ελευθερίας".

Μιά ρεαλιστική όμως αντιμετώπιση της τρομοκρατίας δεν πρέπει να βασίζεται σε κατασταλτικά μέτρα αλλά σε προληπτικά ώστε να εκριζωθούν οι ίδιοι οι παράγοντες που την εκτρέφουν και την καθιστούν ανεκτή σε τμήματα του πληθυσμού.

Στη μελέτη για την κατάργηση της θανατικής ποινής ξεκινά με τη διαπίστωση ότι αν και παρατηρείται μιά υποχώρηση της ποινής αυτής, εάν εκτιμηθεί μακροπρόθεσμα στην ουσία έχει μάλλον περιορισμένο χαρακτήρα, και γεωγραφικά και ιστορικά. Οι χώρες όπου δεν σημειώνονται θανατικές εκτελέσεις είναι μόλις 66 επί συνόλου 134 χωρών. Η μακροβιότητα της θανατικής ποινής μπορεί να εξηγηθεί από τη θετική στάση που έχουν υιοθετήσει απέναντί της η κρατική εξουσία και ο λαός. Όμως και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει μιά εξέλιξη που θάπρεπε να οδηγήσει στην κατάργηση της ποινής. Η κρατική εξουσία έπαψε να έχει τον απόλυτο και αυταρχικό χαρακτήρα της. Οι σκοποί της ποινής ξέφυγαν από το εκφοβι-

στικό-ανταποδοτικό πλαίσιο και απέκτησαν περισσότερο κοινωνικό και ηθικοποιητικό χαρακτήρα.

Αλλά και από την πλευρά του λαού παρατηρούνται αλλαγές κυρίως λόγω της σταθερής ανόδου του μορφωτικού και κοινωνικοοικονομικού του επιπέδου. Εξάλλου οι διάφορες εμπειρικές έρευνες επιβεβαιώνουν την απόλυτη συσχέτιση μορφωτικού-κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και αντιλήψεων περί θανατικής ποινής. Αλλά και οι αποκλίσεις του κοινού υπέρ της θανατικής ποινής δεν σημαίνει απαραίτητα και αντίστοιχη συγκατάθεση του κοινού για πραγματοποίηση θανατικών εκτελέσεων.

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι μακροπρόθεσμα η θανατική ποινή δεν θα μπορέσει τελικά ν' ανθέξει στη δοκιμασία του χρόνου.

Η επόμενη μελέτη είναι σχετική με το θεσμό της προσωρινής κράτησης. Με αφορμή μία εισαγγελική πρόταση προσπαθεί να εξηγήσει γιατί τα δικαστήρια εξακολουθούν να επιβάλλουν τόσο συχνά την προσωρινή κράτηση και να μη προσφεύγουν στο θεσμό των περιοριστικών μέτρων. Επικροτεί ανεπιφύλακτα την υπογράμμιση στην εισαγγελική πρόταση της επικουρικότητας της προσωρινής κράτησης έναντι των περιοριστικών όρων. Επαινείται εξάλλου η αναγνώριση από την Αντεισαγγελέα ορισμένων δικονομικών εγγυήσεων όπως η ανάγκη αυτοπρόσωπης εμφάνισης του κατηγορουμένου ενώπιον του Δικαστικού Συμβουλίου καθώς και η αναγνώριση αυξημένης ισχύος στο τεκμήριο της αθωότητας.

Η τελευταία μελέτη κυρίως τεχνικού χαρακτήρα είναι μιά εισαγωγή στη δικαστική γραφολογία. Σήμερα με τη χρήση γραφομηχανών και computers η σημασία της έχει μειωθεί όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η γραφή αποτελεί ίσως τη σπουδαιότερη επινόηση του ανθρώπου κατά την πορεία του προς τον πολιτισμό. Η επιστήμη της γραφολογίας διακρίνεται σε 3 κυρίως κλάδους: τη χαρακτηρολογική γραφολογία, την παθολογία της γραφής και τη δικαστική γραφολογία.

Το βιβλίο κλείνει με 8 ουσιαστικές βιβλιοκρισίες συγγραμμάτων όπως το τρίτομο συλλογικό έργο "Η στερητική ποινή της ελευθερίας και τα υποκατάστατά της στο γερμανικό και αλλοδαπό δίκαιο" υπό τη διεύθυνση του H.H. Jescheck, το "Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό" των G. Kaiser, H.J. Kerner, Fr. Sack, H. Scheloss (όπου συνεργάστηκαν επιστήμονες διαφορετικών προελεύσεων), η μελέτη των σύγχρονων τάσεων στην ποινική νομοθεσία, νομολογία και επιστήμη ευρωπαϊκών χωρών υπό τη διεύθυνση των A. Eser, B. Huber καθώς και η έκδοση που καλύπτει την περίοδο 1984/1986. (Τίτλος "Η εξέλιξη του Ποινικού Δικαίου στην Ευρώπη. Επισκοπήσεις χωρών 1984/1986), τα πρακτικά μιάς συνάντησης δυτικο-γερμανών και σκανδιναυών επιστημόνων: "Νεώτερες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής" υπό τη διεύθυνση των A. Eser, K. Cornils, το "ποινικό δίκαιο των ναρκωτικών ουσιών στη Δυτ. Ευρώπη" υπό τη διεύθυνση

του J. Meyer, "Επετηρίδα για το Αφρικανικό δίκαιο" (Εκδ. Dr. Kurt Madlener) και τέλος μία "Εισαγωγή στο Ελληνικό Δίκαιο" (Δ. Κεραμέως, Φ.Ι. Κοζύρη εκδ.). Στις βιβλιογραφίες αυτές ο συγγραφέας δίνει συχνά στοιχεία από τις προσωπικές του θέσεις, εμπειρίες και γνώσεις. Για παράδειγμα ιδιαίτερα ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρατηρήσεις για την εξέλιξη της νομοθεσίας περί ναρκωτικών σε χώρες όπως η Ολλανδία και η Ισπανία.

Με τα κείμενά του αυτά ο συνάδελφος Ν. Κουράκης μας αποδεικνύει ότι ανήκει και εκείνος στην κατηγορία των επιστημόνων -εγκληματολόγων που πιστεύουν ότι οι διάφορες παραβατικές συμπεριφορές θάπρεπε να αντιμετωπίζονται με ορθολογικότερο και ανθρωπινότερο τρόπο. Εχθρός του δογματισμού προτείνει τη συνεργασία ανάμεσα στις ακραίες θέσεις που επικρατούν στο χώρο της εγκληματολογικής επιστήμης.

Αν και η θεματική των διαφόρων κειμένων είναι διαφορετική, εν τούτοις όλα αποδίδουν τις θέσεις του συγγραφέα που αναφέραμε πιο πάνω. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί την έκδοση τέτοιων συλλογών κειμένων. Με τον τρόπο αυτόν ένας επιστήμονας μπορεί να παρουσιάσει τις απόψεις του και να προτείνει λύσεις. Ο Ν. Κουράκης προτείνει τη δημιουργία μίας "συνθετικής εγκληματολογίας" συγκερασμό των θετικών σημείων των δύο τάσεων ήτοι της "παραδοσιακής" και της "νεωτεριστικής". Και κάθε έργο και δημοσίευση που συνηγορεί υπέρ αυτής της άποψης αποτελεί μία σημαντική πρόοδο και μία θετική συμβολή προς την προσπάθεια που γίνεται για να βγει από το αδιέξοδο των στείρων αντιπαραθέσεων η εγκληματολογική επιστήμη.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. για παράδειγμα: Ν. Κουράκη, Ποινική καταστολή, Αθήνα, Σάκκουλας 1985.